

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT. 24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

BS/63/2002

AKCEPTACJA DEMOKRACJI I ZASIĘG POSTAW ANTYDEMOKRATYCZNYCH W POLSCE

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, KWIECIEŃ 2002

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- Od blisko dziesięciu lat stabilna większość Polaków (obecnie 66%) akceptuje wyższość systemu demokratycznego nad wszelkimi innymi metodami rządzenia. W ciągu ostatnich miesięcy nieznacznie wzrósł odsetek osób przekonanych o wyższości demokratycznych form sprawowania władzy nad niedemokratycznymi.
- Oceny demokracji „realnie funkcjonującej” w Polsce są znacznie niższe niż akceptacja demokracji jako systemu politycznego. Jednocześnie zadowolenie z funkcjonowania demokracji w naszym kraju podlega znacznie większym wahaniom. Oceny zanotowane przez nas ostatnio są najgorsze od maja 1995 roku. Obecnie jedna czwarta badanych (24%) uważa, że demokracja funkcjonuje właściwie, a blisko dwie trzecie (64%) jest przeciwnego zdania. W ciągu ostatnich czterech miesięcy wyraźnie zmalał (o 10 punktów) odsetek ocen pozytywnych. W niemal identycznym stopniu zwiększyła się grupa badanych niezadowolonych z funkcjonowania demokracji w naszym kraju.
- Pomimo dość krytycznych ocen istniejącego systemu jego stabilność jest oceniana stosunkowo dobrze. Tylko co jedenasty ankietowany (9%) uważa, że w ciągu najbliższych kilku lat parlament prawdopodobnie zostanie rozwiązany i nie będzie partii politycznych. Zdecydowana większość Polaków (73%) ocenia, że takie zdarzenie jest nieprawdopodobne.
- Ponad połowa respondentów (58%) sądzi, że w 1989 roku warto było zmieniać w Polsce ustrój. Badani uważają zmianę systemu za słuszną, *mimo* iż poprzedni ustrój oceniają stosunkowo dobrze: nieco gorzej niż obecny w sferze polityki, dużo lepiej w sferze gospodarki. Pozytywną opinię o minionym systemie politycznym wyraża około połowy respondentów (52%), podczas gdy o obecnym - jedynie nieznacznie liczniejsza grupa (59%). Krytyczny stosunek ma, odpowiednio, 29% i 25% ankietowanych. Ponad połowa badanych (54%) pozytywnie ocenia funkcjonowanie gospodarki socjalistycznej przed 1989 rokiem; opinii negatywnych jest blisko o połowę mniej (29%). Wyraźnie gorzej oceniany jest obecny system gospodarczy. Odsetki badanych wyrażających się o nim pozytywnie (46%) i negatywnie (44%) są wyrównane.

Od początku przemian ustrojowych prowadzimy regularne badania mające określić zakorzenienie systemu demokratycznego w Polsce, jego problemy i perspektywy. Stosujemy w tym celu dwójakiego rodzaju wskaźniki: z jednej strony - powtarzalne pytania mierzące wieloletnie trendy, dotyczące akceptacji instytucji demokratycznych i zadowolenia ze sposobu ich funkcjonowania w Polsce. Z drugiej strony - w rozmaity sposób badane rozumienie podstawowych elementów ładu demokratycznego i wpływ, jaki na opinie o demokracji mają różne aspekty położenia społecznego, a także stosunek do kwestii gospodarczych, kulturowych i społecznych. W omawianych tu badaniach¹ przeprowadziliśmy kolejne pomiary w tej sprawie, stosując dotychczasowe wskaźniki. Jednocześnie podjęliśmy próbę odpowiedzi na pytanie, w których grupach społecznych i do jakiego stopnia rozpowszechnione są postawy antydemokratyczne - jakie jest społeczne przyzwolenie na wprowadzenie innego ustroju, alternatywnego dla liberalnej demokracji.

Analizując przedstawione dane trzeba pamiętać, że słowo „demokracja” może być bardzo różnie rozumiane. Wcześniejsze nasze badania² pokazują, że Polacy kojarzą pojęcie demokracji przede wszystkim ze swobodami obywatelskimi i reprezentacją obywateli w rządzeniu; często jednak utożsamiają system demokratyczny zarówno z ograniczeniem roli państwa, jak i z rozwojem państwa opiekuńczego. Badani mający negatywny stosunek do systemu demokratycznego zwykle kojarzą go z patologiami, które pojawiły się po zmianie ustroju. Często też utożsamia się gospodarcze i polityczne aspekty zmiany systemowej: demokracja kojarzona jest z gospodarką kapitalistyczną i przynoszonymi przez nią korzyściami (np. poprawa poziomu życia), ale i negatywnymi skutkami (np. bezrobocie).

¹ Dane pochodzą z badania „**New Europe Barometer**” przeprowadzonego w 10 krajach Europy Środkowej i Wschodniej pod kierunkiem prof. Richarda Rose z University of Strathclyde (w Polsce realizacja odbyła się w ramach badania „Omnibus” w dniach 25-29 października 2001 na próbie reprezentatywnej dla ogółu dorosłych Polaków, N=1000) oraz sondażu „**Aktualne problemy i wydarzenia**”, 1-4 marca 2002, N=1065.

² Por. komunikaty CBOS: „Ocena polskiej demokracji”, sierpień 2000; „Rozumienie, akceptacja i ocena funkcjonowania polskiej demokracji”, sierpień 2001.

AKCEPTACJA ŁADU DEMOKRATYCZNEGO

Od blisko dziesięciu lat stabilna większość Polaków akceptuje wyższość systemu demokratycznego nad wszelkimi innymi metodami rządzenia, natomiast kilkanaście procent obywateli nie zgadza się z tym poglądem. Pozostali respondenci wciąż nie mają wyrobionego zdania na ten temat. W ciągu ostatnich miesięcy nieznacznie wzrósł odsetek osób przekonanych o wyższości demokratycznych form sprawowania władzy nad niedemokratycznymi.

Tabela 1

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z następującym stwierdzeniem: „Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów”?	Wskazania respondentów według terminów badań								
	X '92	VI '93	V '95	X '97	III '99	IV '00	X '00	XI '01	III '02
	w procentach								
Zgadzam się	52	62	67	63	64	71	70	63	66
Nie zgadzam się	15	11	17	16	19	12	12	17	14
Trudno powiedzieć	33	27	16	21	17	17	18	20	20

Wyższość demokracji nad innymi formami rządów częściej niż pozostali uznają respondenci lepiej wykształceni. Akceptacja systemu demokratycznego wzrasta też wraz z zamożnością i lepszą oceną własnych warunków materialnych.

Poglądy polityczne ankietowanych (wyrażane na skali, na której krańcowymi punktami są poglądy skrajnie prawicowe i skrajnie lewicowe) nie wpływają istotnie na opinie w tej kwestii. Można jednak zauważyć różnice w elektoratach partii politycznych. Ponad trzy czwarte potencjalnych wyborców PO, SLD i PiS akceptuje wyższość systemu demokratycznego. W elektoracie Samoobrony, PSL i LPR oraz wśród osób biernych politycznie pogląd ten dominuje znacznie słabiej. W elektoratach, w których bezwarunkowa akceptacja demokracji jest niska, wyższy jest też odsetek badanych niepotrafiących wyrazić opinii - możliwe, że „uciekają” oni w ten sposób przed zdradzeniem swoich poglądów. Być może lepsze zorientowanie w polityce sprzyja popieraniu ustroju demokratycznego.

Tabela 2

Potencjalne elektoraty ugrupowań politycznych	Czy zgadza się Pan(i), że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
	w procentach		
PO	85	9	6
PiS	78	7	15
SLD	75	13	12
Samoobrona	61	23	16
PSL	58	9	33
LPR	46	12	42
Niezdecydowani	62	10	28
Niezamierzający głosować	60	17	23

W ostatnich latach za warunkową akceptacją niedemokratycznych rządów opowiadała się niespełna połowa ankietowanych, nigdy jednak ich liczba nie spadała poniżej jednej trzeciej. Przez ostatnie półtora roku nieznacznie wzrósł odsetek badanych skłonnych, w pewnych okolicznościach, akceptować odstępstwa od demokracji, a zmalał - wykluczających taką możliwość.

Tabela 3

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że niekiedy rządy niedemo- kratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demo- kratyczne?	Wskazania respondentów według terminów badań										
	X '92	VI '93	XI '93	V '95	IX '95	X '95	XI '96	X '97	III '99	X '00	III '02
	w procentach										
Tak	36	45	45	47	44	35	46	38	41	37	43
Nie	26	26	29	32	30	41	31	38	36	39	33
Trudno powiedzieć	38	29	26	21	26	24	23	24	23	24	24

Innym wskaźnikiem pozwalającym określić stopień społecznego zakorzenienia systemu demokratycznego jest poczucie alienacji wobec demokratycznych rządów - przekonanie badanych, że ich osobisty los jest (bądź nie) uzależniony od tego, czy państwem rządzi się demokratycznie czy też nie. Obecnie około połowy Polaków uważa, że nie ma dla

nich znaczenia, czy rządy sprawowane są demokratycznie. W ciągu ostatniego półtora roku wyraźnie nasiliło się poczucie, że osobiste losy respondentów nie są związane ze sposobem sprawowania władzy. Wskaźnik ten od czasu, kiedy zaczęliśmy go stosować, osiągnął obecnie najwyższy poziom.

Tabela 4

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem: dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rządy są demokratyczne czy niedemokratyczne?	Wskazania respondentów według terminów badań					
	X '92	VI '93	V '95	III '99	X '00	III '02
	w procentach					
Tak	44	44	45	41	38	49
Nie	36	40	45	45	47	40
Trudno powiedzieć	20	15	10	14	15	11

W celu subtelniejszego wyznaczenia w społeczeństwie polskim postaw pro- i antydemokratycznych zadaliśmy kilka pytań głębiej badających tego rodzaju poglądy. Zapytaliśmy o różne potencjalne rozwiązania polityczne konkurencyjne wobec systemu rządzenia, w którym władza ustawodawcza sprawowana jest przez parlament wyłaniany w powszechnych, wolnych, równych wyborach.

Stosunkowo nieliczni ankietowani opowiedzieli się za rządami wojska: jedna dwudziesta Polaków (5%) chciałaby, żeby krajem rządziła armia, a blisko dziewięć dziesiątych jest temu przeciwnych.

Nieco więcej zwolenników znalazł pogląd, że należy przywrócić miniony ustrój. Co piąty ankietowany (21%) opowiada się za powrotem dawnego systemu, podczas gdy prawie trzy czwarte (71%) sprzeciwia się temu.

Niemal co trzeci badany (30%) chciałby rządów „silnego człowieka” - przywódcy zdolnego szybko podejmować decyzje. Osoby te skłonne byłyby poświęcić wolne wybory i parlament, aby osiągnąć sprawność podejmowania decyzji w państwie.

Spośród przedstawionych respondentom alternatywnych wobec demokratycznego sposobów rządzenia stosunkowo najlepiej przyjęty został abstrakcyjny model, w którym rządziłiby najlepsi, a rząd reprezentowałby ogół społeczeństwa. Zwolenników i przeciwników

takiego rozwiązania jest niemal tyle samo, a duża grupa badanych nie jest skłonna wypowiedzieć się na ten temat, być może dlatego, że w pytaniu nie podano, w jaki sposób miałyby być wyłaniany ten hipotetyczny rząd jedności.

Tabela 5

Czy zgadza się Pan(i) z następującymi stwierdzeniami:	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
– należałoby przywrócić stary system komunistyczny	21	71	8
– armia powinna rządzić krajem	5	88	6
– właściwie nie potrzebujemy parlamentu i żadnych wyborów, lecz silnego człowieka, który potrafi szybko podejmować decyzje	30	61	9
– rząd jedności, w którym zasiadaliby najlepsi ludzie, powinien zastąpić obecny system, w którym polityków wyłania się w wyborach	42	39	19

Z odpowiedzi na pytania przedstawione powyżej można utworzyć syntetyczny indeks wskazujący natężenie postawy antydemokratycznej u respondenta. Ze względu na stosunek do niedemokratycznych metod rządzenia badanych można podzielić na trzy grupy:

- ♦ „**demokraci**”, którzy nie zgadzają się z żadnym z przedstawionych alternatywnych sposobów sprawowania władzy - stanowią oni **40%** ogółu pytaných;
- ♦ respondenci „**umiarkowanie antydemokratyczni**”, zgadzający się z jednym lub dwoma stwierdzeniami - **51%**;
- ♦ osoby „**silnie antydemokratyczne**”, akceptujące trzy lub cztery z przedstawionych niedemokratycznych sposobów rządzenia - **9%**.

Skłonność do przyjmowania postawy demokratycznej jest silnie związana z wykształceniem ankietowanych. Wśród osób z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym „demokraci” stanowią nieco więcej niż jedną trzecią, natomiast wśród najlepiej wykształconych - blisko dwie trzecie.

Także miejsce zamieszkania wpływa na poglądy w tej kwestii. W miastach jest więcej niż na wsi osób o poglądach demokratycznych, a w miastach największych - więcej niż w średnich i małych. Osoby dobrze sytuowane częściej są skłonne przyjmować postawę demokratyczną niż badani oceniający swoją sytuację materialną jako średnią lub złą.

Odmienne niż w ogólnikowym pytaniu o akceptację demokracji jako najlepszej formy rządów, przy odpowiedziach na pytania wyznaczające postawę demokratyczną znaczną rolę odgrywają poglądy polityczne badanych (wyrażane na skali prawica-lewica). Do „demokratów” można zaliczyć ponad połowę ankietowanych identyfikujących się z prawicą i tylko około jednej trzeciej - deklarujących poglądy lewicowe. Częściowo wynika to z faktu stosunkowo częstej akceptacji postulatu przywrócenia minionego ustroju przez osoby o poglądach lewicowych. Tendencja ta znajduje też wyraz w odpowiedziach sympatyków głównych sił politycznych. Potencjalni wyborcy PO, PiS i LPR częściej wyrażają tę postawę niż badani zamierzający głosować na SLD, PSL czy też Samoobronę.

Tabela 6

Potencjalne elektoraty ugrupowań politycznych	Badani reprezentujący postawy		
	demokratyczne	umiarkowanie antydemokratyczne	silnie antydemokratyczne
	w procentach		
LPR	51	45	4
PO	49	49	2
PSL	26	61	12
PiS	56	40	4
Samoobrona	32	54	14
SLD	36	51	12
Niezdecydowani	50	45	5
Niezamierzający głosować	35	59	6

OCENA FUNKCJONOWANIA POLSKIEJ DEMOKRACJI

Oceny demokracji „realnie funkcjonującej” w Polsce są znacznie niższe niż akceptacja demokracji jako systemu politycznego. Jednocześnie zadowolenie z funkcjonowania systemu demokratycznego w naszym kraju podlega znacznie większym wahaniom. Uzależnione jest ono w dużym stopniu od aktualnych nastrojów społecznych - przekonania, że sprawy kraju zmierzają we właściwym kierunku. Kiedy poprawia się ogólna kondycja psychiczna społeczeństwa, lepiej oceniana jest też polska demokracja.

Oceny ostatnio przez nas zanotowane są najgorsze od maja 1995 roku. Obecnie jedna czwarta badanych (24%) uważa, że demokracja funkcjonuje właściwie, a blisko dwie trzecie (64%) jest przeciwnego zdania. W ciągu ostatnich czterech miesięcy wyraźnie zmalał (o 10 punktów) odsetek ocen pozytywnych. W niemal identycznym stopniu zwiększyła się grupa badanych negatywnie oceniających funkcjonowanie demokracji w naszym kraju.

Za każdym razem, kiedy stosowaliśmy ten wskaźnik, osób niezadowolonych z funkcjonowania demokracji było więcej niż zadowolonych. Jedynie pod koniec 1996 roku grupy te były niemal jednakowej wielkości.

Tabela 7

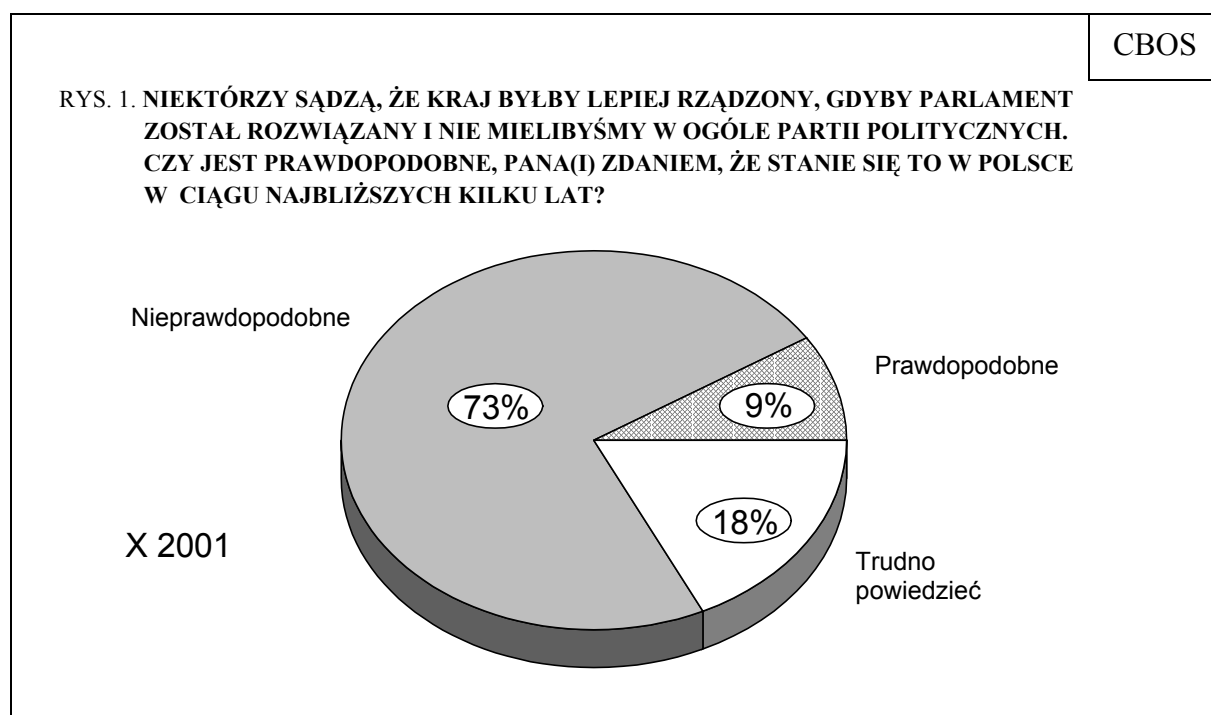
Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?	Wskazania respondentów według terminów badań											
	XI '93	V '95	X '95	XI '96	X '97	V '98	III '99	XII '99	IV '00	X '00	XI '01	III '02
	w procentach											
Zadowolony(a)	36	24	30	44	40	41	28	35	27	37	34	24
Niezadowolony(a)	52	67	58	47	50	46	62	56	64	51	53	64
Trudno powiedzieć	12	9	12	9	10	13	10	9	9	12	14	12

W sytuacji, kiedy władzę sprawuje koalicja lewicowa, elektorat SLD ocenia funkcjonowanie demokracji w Polsce nieco lepiej niż wyborcy pozostałych głównych ugrupowań - z wyjątkiem PO. W elektoratach wszystkich głównych sił politycznych, a także wśród pozostałych badanych większość stanowią osoby wyrażające niezadowolenie.

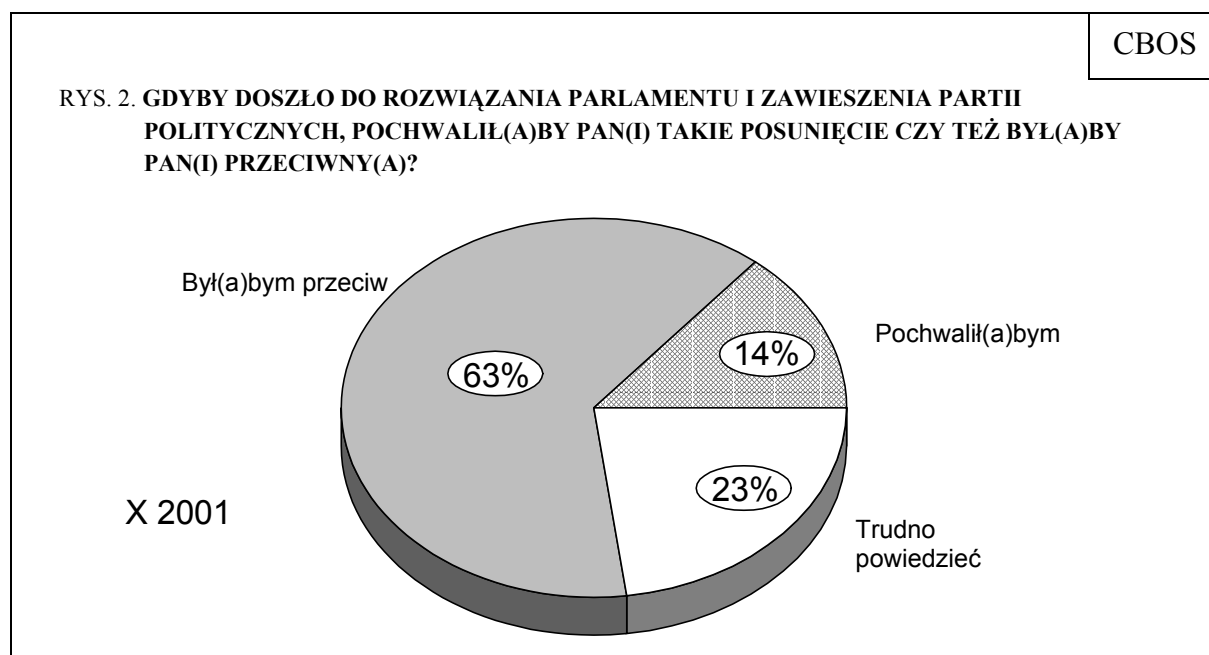
Tabela 8

Potencjalne elektoraty ugrupowań politycznych	Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?		
	Zadowolony(a)	Niezadowolony(a)	Trudno powiedzieć
	w procentach		
PO	37	59	4
SLD	37	56	7
PiS	26	68	6
PSL	21	65	14
LPR	19	60	21
Samobrona	13	80	7
Niezdeterminowani	26	51	23
Niezamierzający głosować	16	69	15

Pomimo dość krytycznych ocen istniejącego systemu jego stabilność jest oceniana stosunkowo dobrze. Tylko co jedenasty ankietowany (9%) uważa, że w ciągu najbliższych kilku lat parlament prawdopodobnie zostanie rozwiązany i nie będzie partii politycznych. Zdecydowana większość Polaków (73%) ocenia, że takie zdarzenie jest nieprawdopodobne.

Akceptacja tak radykalnych działań antydemokratycznych jest stosunkowo niska. Mniej więcej co siódmy badany byłby zadowolony, gdyby nastąpiło rozwiązanie parlamentu i zawieszenie partii politycznych. Sprzeciw wobec takiego posunięcia wyrażiliby blisko dwie trzecie ankietowanych.

Respondenci o orientacji demokratycznej żywią silniejsze niż pozostali przekonanie o trwałości demokracji w Polsce: tylko 4% z nich uważa za prawdopodobne rozwiązanie parlamentu i likwidację partii politycznych. W grupie badanych o poglądach umiarkowanie antydemokratycznych przekonanie takie wyraża co dziesiąty, a wśród osób wyrażających poglądy silnie antydemokratyczne - co czwarty.

Badani o orientacji demokratycznej są, co oczywiste, rzadziej skłonni popierać rozwiązanie partii politycznych i likwidację parlamentu. Jednak nawet wśród osób deklarujących postawę silnie antydemokratyczną postulat rozwiązania parlamentu nie uzyskuje poparcia większości (przeciwników i zwolenników takiego rozwiązania jest w tej grupie prawie tyle samo).

Tabela 9

Niekktórzy sdujd, e kraj bylbj lepiej rzduzony, gdyby parlament zostu rozwiuany i nie mielibyemy w ogole partii politycznych. Czy jest prawdopodobne, Pana(i) zdaniem, e stanie si to w Polsce w ciugu najbliyszich kilku lat?	Odpowiedzi badanych o orientacji		
	demokratycznej	umiarkowanie antydemokratycznej	silnie antydemokratycznej
	w procentach		
Prawdopodobne	4	10	26
Nieprawdopodobne	78	71	60
Trudno powiedziec	18	19	14
Czy pochwalil(a)by Pan(i) takie rozwiuanie?			
Pochwalil(a)bym	6	16	36
Byl(a)bym przeciw	72	59	40
Trudno powiedziec	22	25	24

OCENA PRZEMIAN PO ROKU 1989

W ostatnich miesiącach nieznacznie spadł odsetek respondentów przekonanych, że w 1989 roku warto było zmieniać system - obecnie jest ich 58% (27% sądzi, że nie było warto). Co więcej, tendencję spadkową daje się zauważyć też z perspektywy kilkuletniej - od połowy lat dziewięćdziesiątych, kiedy przekonanie o słuszności przemian ustrojowych dominowało najsilniej, wyraźnie zmalał odsetek badanych aprobujących zmiany. Jednak jeszcze nigdy, odkąd zadajemy to pytanie, liczba zadowolonych ze zmiany ustroju nie spadła poniżej połowy ankietowanych.

Tabela 10

Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto było 13 lat temu* zmieniać ustrój w Polsce czy też nie warto było?	Wskazania respondentów według terminów badań								
	III '94	VII '94	X '95	V '97	IV '99	X '99	V '01	XI '01	III '02
	w procentach								
Warto	60	64	75	70	63	67	56	62	58
Nie warto	28	27	16	14	24	22	30	24	27
Trudno powiedzieć	12	9	9	16	13	11	14	14	15

* Liczba lat, które upłynęły od roku '89, jest w każdym badaniu aktualizowana

Opinie w tej kwestii są w pewnym stopniu uzależnione od ocen polskiej demokracji. Wtedy, kiedy poprawia się postrzegane funkcjonowanie instytucji demokratycznych, zwiększa się też zwykle grupa badanych zadowolonych z tego, że w 1989 roku zmieniono w naszym kraju system polityczny i gospodarczy. Respondenci zadowoleni z funkcjonowania demokracji w Polsce częściej niż pozostali aprobują także zmianę ustroju.

Tabela 11

Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto było 13 lat temu zmieniać ustrój w Polsce czy też nie warto było?	Ocena funkcjonowania demokracji	
	dobra	zła
	w procentach	
Warto	78	54
Nie warto	9	33
Trudno powiedzieć	13	13

W celu określenia, które aspekty systemu: gospodarcze czy polityczne, decydują o stosunku do transformacji ustrojowej, zadaliśmy osobne pytania o stosunek do obecnego i minionego systemu gospodarczego i politycznego. Dzięki temu możemy stwierdzić, która sfera funkcjonowania ustroju jest dla badanych priorytetowa przy formowaniu opinii w tej sprawie.

Ogólny wniosek, jaki można wyciągnąć analizując przytoczone dane, jest taki, że badani uważają zmianę systemu za słuszną, *mimo* iż poprzedni ustrój oceniają stosunkowo dobrze: nieco gorzej niż obecny w sferze polityki, dużo lepiej w sferze gospodarki.

Około połowy badanych (52%) wyraża (na skali od -100 do 100) pozytywną opinię o minionym systemie politycznym, podczas gdy jedynie nieznacznie liczniejsza grupa (59%) - o obecnym systemie. Stosunek krytyczny ma, odpowiednio, 29% i 25% ankietowanych. Polacy są optymistami, jeżeli chodzi o rozwój systemu rządzenia. Badani, którzy mają wyrobioną opinię o tym, jaki będzie nasz system polityczny za pięć lat, najczęściej oceniają go pozytywnie.

Tabela 12

Rodzaje ocen	X 2001
	Wskazania dotyczące systemu politycznego sprzed 1989 roku
Ocena pozytywna	52%
Ocena neutralna	4%
Ocena negatywna	29%
Trudno powiedzieć	15%
	Wskazania dotyczące obecnego systemu z wolnymi wyborami i wielością partii
Ocena pozytywna	59%
Ocena neutralna	6%
Ocena negatywna	25%
Trudno powiedzieć	11%
	Wskazania dotyczące systemu rządzenia, jaki będzie za 5 lat
Ocena pozytywna	43%
Ocena neutralna	5%
Ocena negatywna	8%
Trudno powiedzieć	44%

Badani dokonywali ocen na skali od -100 do 100. Oceny pozytywne to wskazania od 10 do 100; ocena neutralna to 0; oceny negatywne to wskazania od -10 do -100.

Inaczej wyglądają oceny systemu gospodarczego przed transformacją ustrojową i po jej wprowadzeniu. Ponad połowa badanych (54%) pozytywnie ocenia funkcjonowanie gospodarki socjalistycznej przed 1989 rokiem; opinię negatywną ma grupa prawie o połowę mniej liczna (29%).

Wyraźnie gorzej oceniany jest obecny system gospodarczy. Odsetki badanych mających o nim opinię pozytywną (46%) i negatywną (44%) są wyrównane.

Wypowiadając się na temat systemu gospodarczego przyszłości badani skłonni są raczej do optymizmu. Znacznie więcej osób sądzi, że będzie on odpowiedni (39%), niż jest przeciwnego zdania (10%).

Tabela 13

Rodzaje ocen	X 2001
	Wskazania dotyczące gospodarki socjalistycznej przed 1989 rokiem
Ocena pozytywna	54%
Ocena neutralna	4%
Ocena negatywna	29%
Trudno powiedzieć	13%
	Wskazania dotyczące obecnego systemu gospodarczego
Ocena pozytywna	46%
Ocena neutralna	5%
Ocena negatywna	44%
Trudno powiedzieć	6%
	Wskazania dotyczące systemu gospodarczego, jaki będzie za 5 lat
Ocena pozytywna	39%
Ocena neutralna	5%
Ocena negatywna	10%
Trudno powiedzieć	46%

Badani dokonywali ocen na skali od -100 do 100. Oceny pozytywne to wskazania od 10 do 100; ocena neutralna to 0; oceny negatywne to wskazania od -10 do -100.

★

★

★

Uogólniona akceptacja demokratycznych rządów pozostaje od lat na niemal niezmiennym, wysokim poziomie. Jednak wydaje się, że - przynajmniej częściowo - te wysokie odsetki wynikają ze szczególnego rozumienia przez badanych pojęcia „demokracja”. Część osób aprobujących wyższość rządów demokratycznych wykazuje jednak orientację antydemokratyczną.

Zdecydowana większość badanych negatywnie ocenia funkcjonowanie demokracji w Polsce. Nie znaczy to jednak, że Polacy skłonni byłiby poprzeć likwidację parlamentu i partii politycznych - jedynie nieliczni pochwaliliby takie rozwiązanie, a jeszcze mniej liczna grupa badanych przewiduje taki rozwój wydarzeń. Można więc powiedzieć, że demokracja postrzegana jest jako ustroj bez alternatywy - jako jedyny możliwy w obecnych warunkach (choć nie pozbawiony wad) sposób rządzenia.

Obserwację tę potwierdzają odpowiedzi na pytania o zasadność zmiany ustrojowej w 1989 roku, a także oceny byłego i minionego systemu. Badani uważają, że warto było zmienić ustroj, mimo iż często lepiej oceniają miniony system niż obecny - prawdopodobnie dzieje się tak, ponieważ sądzą, że dla obecnego nie ma alternatywy.

Opracował
Michał WENZEL

A N E K S

Tabela 1. Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z następującym stwierdzeniem:
"Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów"?

	(%)					
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	20	46	11	3	20	1063
Płeć						
Mężczyźni	23	46	13	4	14	508
Kobiety	16	47	9	2	26	555
Wiek						
18-24 lat	18	50	12	1	18	165
25-34	24	47	12	3	13	192
35-44	18	49	11	4	19	202
45-54	17	47	13	5	20	219
55-64	23	36	12	5	23	115
65 lat i więcej	17	44	6	3	30	170
Miejsce zamieszkania						
Wies	14	45	10	3	29	394
Miasto do 20 tys.	22	43	16	2	17	147
20-100 tys.	22	46	12	2	17	211
101-500 tys.	20	51	10	4	15	183
501 tys. i więcej mieszk.	28	50	9	5	9	129
Wykształcenie						
Podstawowe	14	41	10	4	31	307
Zasadnicze zawodowe	14	46	14	4	23	305
Średnie	23	51	11	2	13	348
Wyższe	41	46	5	2	6	103
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	48	40	9	1	3	62
Prac. umysł. niż. szczebla	18	59	11	1	11	85
Pracownicy fiz. - umysł.	15	53	11	9	12	71
Robotnicy wykwalifikowani	12	43	17	1	26	81
Robotnicy niewykwalifik.	7	51	27	0	15	33
Rolnicy	9	43	9	11	29	54
Pracujący na własny rach.	32	56	8	1	4	37
Bierni zawodowo						
Renciści	21	34	10	6	29	121
Emeryci	20	47	6	2	25	196
Uczniowie i studenci	26	57	10	3	4	78
Bezrobotni	16	43	14	1	25	186
Gospodynie domowe i inni	13	43	9	4	31	57
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	24	48	15	2	11	156
spółce właścicieli	23	50	6	4	16	71
prywatnych i państwa	21	53	13	1	12	155
sekt. pryw. poza rolnict.	8	46	8	9	28	59
prywatnym gosp. rolnym						
Dochody na jedną osobę						
Do 299 zł	10	42	14	2	32	181
300-399	15	52	9	5	20	92
400-599	17	48	12	5	19	212
600-800	23	47	12	3	16	161
Powżej 800 zł	27	57	5	1	9	143
Ocena własnych war. mater.						
Złe	16	40	13	5	26	408
Średnie	19	50	10	1	19	467
Dobre	29	50	9	2	10	188
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	17	38	14	4	28	67
Raz w tygodniu	16	48	10	2	23	508
1-2 razy w miesiącu	19	47	14	2	18	167
Kilka razy w roku	25	47	12	3	13	199
W ogóle nie uczestniczy	26	39	8	9	17	121
Poglądy polityczne						
Lewica	21	51	12	4	11	286
Centrum	17	51	14	1	16	273
Prawica	28	47	8	4	14	247
Trudno powiedzieć	12	35	9	3	41	255

Tabela 2. Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w Polsce?

	(%)					
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	2	22	42	23	12	1065
Płeć						
Meżczyźni	3	22	42	24	8	508
Kobiety	1	22	41	21	15	557
Wiek						
18-24 lat	3	32	40	13	12	165
25-34	2	23	45	18	12	192
35-44	2	20	43	25	10	202
45-54	1	17	50	25	7	219
55-64	2	23	30	33	13	115
65 lat i więcej	3	19	35	24	19	172
Miejsce zamieszkania						
Wies	2	18	42	22	15	394
Miasto do 20 tys.	2	23	43	18	14	147
20-100 tys.	0	26	43	23	8	211
101-500 tys.	3	23	38	26	9	184
501 tys. i więcej mieszk.	4	23	41	24	7	130
Wykształcenie						
Podstawowe	2	21	42	19	15	308
Zasadnicze zawodowe	3	17	39	29	12	305
Średnie	1	26	43	20	10	348
Wyższe	1	24	47	22	6	104
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	1	29	44	23	3	63
Prac. umysł. niż. szczebla	1	26	38	20	15	85
Pracownicy fiz.- umysł.	2	25	46	20	7	71
Robotnicy wykwalifikowani	0	13	51	19	17	81
Robotnicy niewykwalifik.	3	15	55	20	7	33
Rolnicy	3	10	44	28	15	54
Pracujący na własny rach.	1	30	43	22	3	37
Bierni zawodowo						
Renciści	2	18	34	31	15	122
Emeryci	4	19	37	23	17	197
Uczniowie i studenci	3	44	34	11	7	78
Bezrobotni	2	14	50	24	10	186
Gospodynie domowe i inni	0	39	32	21	7	57
Pracuje w:						
inst. państw. publicznej	2	26	45	19	7	156
społce właścicieli	2	18	42	22	17	71
prywatnych i państwa	0	23	45	22	9	156
sekt. pryw. poza rolnict.	3	15	44	25	14	59
prywatnym gosp. rolnym						
Dochody na jedną osobę						
do 299 zł	2	10	52	22	14	181
300-399	2	22	42	21	13	92
400-599	1	24	40	27	8	212
600-800	4	26	37	23	11	162
Powyżej 800 zł	2	32	40	17	9	144
Ocena własnych war. mater.						
Złe	2	13	42	31	12	408
Średnie	2	23	43	20	12	468
Dobre	1	39	38	10	11	189
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	3	10	45	25	16	67
Raz w tygodniu	2	22	44	20	13	510
1-2 razy w miesiącu	1	20	43	23	12	167
Kilka razy w roku	3	28	38	22	9	199
W ogóle nie uczestniczy	2	21	36	33	7	121
Poglądy polityczne						
Lewica	2	24	43	24	7	287
Centrum	2	23	44	24	7	273
Prawica	2	22	44	22	10	247
Trudno powiedzieć	3	17	36	20	24	256

Tabela 3. Badani reprezentujący postawy: 1 - demokratyczne; 2 - umiarkowanie antydemokratyczne; 3 - silnie antydemokratyczne

	(%)			
	1	2	3	Liczba osób
Ogółem	40	51	9	1000
Płeć				
Mężczyźni	41	50	9	476
Kobiety	40	52	8	524
Wiek				
18-24 lat	45	45	9	143
25-34	41	52	7	180
35-44	39	54	7	187
45-54	40	48	12	189
55-64	34	58	8	141
65 lat i więcej	42	49	9	160
Miejsce zamieszkania				
Wieś	34	54	12	374
Miasto do 20 tys.	49	44	7	121
20-100 tys.	35	58	7	198
101-500 tys.	41	52	7	184
501 tys. i więcej mieszk.	59	37	5	123
Wykształcenie				
Podstawowe	35	55	11	348
Zasadnicze zawodowe	36	52	12	279
Średnie	45	50	5	305
Wyższe	62	37	1	68
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	66	34	0	44
Prac. umysł. niż. szczebla	41	56	3	91
Pracownicy fiz.-umysł.	34	59	7	96
Robotnicy wykwalifikowani	41	53	6	85
Robotnicy niewykwalifik.	29	58	13	52
Rolnicy	28	60	13	47
Pracujący na własny rach.	47	46	7	57
Bierni zawodowo				
Renciści	41	46	13	114
Emeryci	39	54	7	191
Uczniowie i studenci	59	40	1	70
Bezrobotni	36	46	18	121
Gospodynie domowe i inni	29	59	12	51
Dochody na jedną osobę				
Do 275 zł	38	48	14	126
276-399	35	52	13	85
400-549	37	55	8	175
550-799	37	51	12	149
Powyżej 799 zł	51	45	4	168
Ocena własnych war. mater.				
Złe	34	54	11	398
Średnie	42	51	7	401
Dobre	49	46	6	200
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	49	46	5	74
Raz w tygodniu	38	53	9	465
1-2 razy w miesiącu	34	54	12	178
Kilka razy w roku	43	49	9	187
W ogóle nie uczestniczy	50	46	4	96
Poglądy polityczne				
Lewica	35	55	10	324
Centrum	40	50	10	242
Prawica	54	41	5	192
Trudno powiedzieć	38	55	8	242

Tabela 4. Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto czy też nie warto było 13 lat temu zmieniać ustrój w Polsce?

	(%)					
	Zdecydowanie warto	Raczej warto	Raczej nie warto	Zdecydowanie nie warto	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	24	34	18	9	16	1064
Płeć						
Mężczyźni	25	34	17	9	14	508
Kobiety	23	33	18	8	17	556
Wiek						
18-24 lat	17	30	18	8	28	165
25-34	28	37	13	2	20	192
35-44	21	42	16	10	11	202
45-54	28	31	20	10	11	218
55-64	24	35	14	15	12	115
65 lat i więcej	24	26	26	11	12	172
Miejsce zamieszkania						
Wieś	13	34	27	9	18	394
Miasto do 20 tys.	28	29	16	7	20	145
20-100 tys.	24	35	16	10	14	211
101-500 tys.	32	37	11	10	11	184
501 tys. i więcej mieszk.	41	31	9	6	14	130
Wykształcenie						
Podstawowe	15	30	25	11	19	308
Zasadnicze zawodowe	18	32	20	12	19	304
Średnie	29	38	14	7	13	348
Wysze	53	33	5	2	6	104
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	50	40	2	3	4	63
Prac. umysł. niż. szczebla	34	36	10	2	18	85
Pracownicy fiz.- umysł.	22	39	20	5	14	71
Robotnicy wykwalifikowani	12	26	30	10	22	81
Robotnicy niewykwalifik.	7	46	24	6	16	33
Rolnicy	12	45	24	12	7	54
Pracujący na własny rach.	42	43	7	2	7	37
Bierni zawodowo						
Renciści	24	21	26	14	16	122
Emeryci	26	32	17	13	12	197
Uczniowie i studenci	30	37	4	1	28	78
Bezrobotni	15	33	23	10	19	186
Gospodynie domowe i inni	23	33	16	13	15	55
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	33	40	9	6	12	156
społce właścicieli	24	34	18	6	18	71
prywatnych i państwa	26	36	20	4	14	156
sekt. pryw. poza rolnict.	11	45	23	12	9	59
prywatnym gosp. rolnym						
Dochody na jedną osobę						
do 299 zł	12	30	26	13	19	180
300-399	14	34	31	8	14	92
400-599	18	38	19	11	15	212
600-800	30	31	16	8	14	162
Powyżej 800 zł	42	38	9	4	7	144
Ocena własnych war. mater.						
Złe	14	28	27	14	17	408
Średnie	25	39	14	7	15	467
Dobre	42	33	8	1	15	189
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	28	29	16	11	16	67
Raz w tygodniu	22	36	19	8	15	510
1-2 razy w miesiącu	27	35	17	7	14	167
Kilka razy w roku	24	29	19	9	18	199
W ogóle nie uczestniczy	25	31	16	11	17	120
Poglądy polityczne						
Lewica	21	35	20	12	12	287
Centrum	22	40	18	7	12	273
Prawica	42	33	14	5	6	247
Trudno powiedzieć	12	25	20	11	32	255